

Петруненко Я.В.

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ

У статті розглядаються соціально-економічні фактори, які пріоритетно мають бути враховані у процесі відновлення України після перемоги у війні з росією. Війна призвела до значних людських втрат. Внаслідок війни було зруйновано або пошкоджено значну частину інфраструктури, включаючи житло, транспорт, промислові об'єкти та соціальну інфраструктуру. Війна призвела до зниження інвестицій. Через війну втрачено мільйони робочих місць, що мало наслідком зростання безробіття та бідності.

Автором охарактеризовано можливості для післявоєнного відновлення (такі як іноземна допомога, приватні та державні інвестиції, які допоможуть відновленню інфраструктури, появі робочих місць, створенню передумов для економічного зростання). Проведено загальний аналіз плану відновлення України. Досліджено наявну подібну практику повоєнного соціально-економічного відновлення у зарубіжних країнах. Запропоновано конкретні індикатори та пріоритети соціально-економічного відновлення України після перемоги.

Виокремлено основні ризики на шляху ефективності повоєнного відновлення України: рівень корупції та низькі темпи протидії її причинам; належне виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; питання цифрової трансформації, яке стало важливим для українського суспільства як одне з ключових у процесі розвитку державних інституцій; питання довіри до осіб та інституцій, відповідальних за відновлення країни.

Сформульовано висновок про те, що з метою досягнення ефективності післявоєнної відбудови необхідно впроваджувати комплексний підхід, який встановлюватиме логічний зв'язок між сферами відбудови та їх впливом на політичну, економічну і соціальну сфери держави. Реконструкція не повинна розглядатися виключно як «технічне завдання» щодо відновлення фізичних структур, а повинна мати тривалий ефект на різні сфери життя. Відновлення України має бути трансформацією, а не відбудовою до передвоєнного стану.

Обґрунтовано, що головним індикатором реалізації зазначеного та успіху соціально-економічних і політичних реформ в Україні буде членство нашої країни в Європейському Союзі і в НАТО. Це єдиний індикатор, який демонструватиме вірність чи хибність прийнятого плану дій з повоєнної відбудови України. З прагматичної точки зору, рф залишається потенційною загрозою для України і після встановлення миру, однак Україна таким чином досягне стану забезпечення безпеки, а саме гарантій, що рф не вторгнеться у нашу країну в майбутньому.

Ключові слова: російсько-українська війна, відновлення України, соціально-економічні чинники.

Постановка проблеми. Війна завдала незначних до цього часу збитків нашій країні як у матеріальному, так і в соціальному плані. Зниження ВВП України мало місце на 35–40% у 2022 році. На фоні численних пересторог економістів, що така тенденція продовжиться і в 2023 році, реальний ВВП у 2023 році порівняно з попереднім роком збільшився на 5,3%. Тим не менш, нікуди не поділись обумовлені війною значні фінансові збитки для держави та приватного сектору. Близько 30% української інфраструктури, включаючи дороги, мости, аеропорти, промислові під-

приємства та житлові будинки було пошкоджено або знищено внаслідок війни. Гуманітарна криза, яка призвела до зростання бідності та безробіття, змусила близько 8 млн. наших громадян покинути свої домівки. У 2023 році також продовжилась тенденція відтоку молоді на навчання до зарубіжних закладів світи. Можна сміливо припустити (особливо з урахуванням так званих «реформ» Міністерства освіти і науки України), що така тенденція продовжиться і в наступні роки.

Практично з початком повномасштабної війни, українська влада почала активно обгово-

рювати плани відновлення України після перемоги. Указом Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, серед основних завдань якої розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України [1]. Одним із перших рамкових документів з відновлення України став План відновлення та розвитку України за результатами міжнародної конференції в Лугано 5–6 липня 2022 р. [2]. Наступні такого формату конференції пройшли в Лондоні 21–22 червня 2023 р. та у Берліні 11–12 червня 2024 р. Зокрема, на лондонській конференції було акцентовано увагу на те, що масштаб потреб щодо стабілізації та відновлення, яких Україна потребує після російських атак, вимагає більш широкої мобілізації держав та приватного сектору. Україна вже тоді запропонувала ініціативи для подальшого руху у відбудові відповідно до цих принципів і зобов'язань, незважаючи на обставини війни. У продовження заявленого курсу, на цьогорічній берлінській конференції обговорювалась консолідація сталої міжнародної підтримки для відновлення, відбудови, реформування та модернізації України. Мова йшла про екстрену допомогу в задоволенні невідкладних потреб, реалізацію проектів швидкого відновлення, створення привабливих умов для бізнесу та приватних інвестицій, активне залучення громадянського суспільства у процеси відбудови. Фокус налаштований на чотири тематичних виміри: *бізнес-вимір* (залучення приватного сектору для відбудови та економічного зростання); *людський вимір* (соціальне відновлення та людський капітал для майбутнього України); *місцевий та регіональний вимір* (відновлення громад та регіонів); *ЄС* (євроінтеграція та дотичні до цього реформи) [3].

Але сьогодні в українському політичному, суспільному, бізнесовому та інших дискурсах обговорюються різні складові плану відновлення України. З огляду на зазначене, у представленій статті здійснено аналіз основних таких підходів, окрім того запропоновано нові й уточнено вже наявні та проведено порівняльний їх аналіз з подібним досвідом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання повоєнної відбудови України є предметом багатьох як наукових, так і політичних, економічних, громадських розвідок. Практично з перших днів російського вторгнення українська влада почала активно говорити про відновлення пошкодженого та зруйнованого майна, повернення українців, розбудову бізнесу тощо. Серед науков-

ців, праці яких використані у цьому дослідженні, слід виокремити таких як В. Антонюк, Т. Богдан, О. Булик, Ю. Городніченко, Т. Гудіма, С. Косаревич, І. Миценко, В. Олюха, В. Пекар, О. Терещенко, В. Устименко, М. Федосенко, М. Царук, Н. Шаповал та ін. Окремі аспекти цієї теми також були розкриті й у раніше опублікованій роботі автора цієї статті, підготовленій у співавторстві з Р. Джабраїловим [4]. Водночас, огляд наукової літератури у цій сфері свідчить про недостатність наукових розробок щодо соціально-економічних чинників, індикаторів та акцентів програмних документів післявоєнної відбудови України, що підтверджує необхідність проведення ґрунтовного дослідження на цю тему та обумовлює актуальність представленої наукової статті.

Постановка завдання. Метою статті є проведення науково-порівняльного аналізу проблем та протиріч національного Плану відновлення України, зокрема у частині його публічного обговорення та врахування напрацювань, аби на виході ми могли отримати до впровадження цілісний та, наскільки це буде можливим, якісно підготовлений документ. Для реалізації визначеної мети у статті виконано такі **завдання**: 1) проведено загальний аналіз Плану відновлення України; 2) досліджено наявну подібну практику повоєнної соціально-економічного відновлення у зарубіжних країнах; 3) запропоновано конкретні індикатори та пріоритети соціально-економічного відновлення України після перемоги.

Виклад основного матеріалу. Утворена указом Президента України Національна рада з відновлення України від наслідків війни розробила у липні 2022 р. проект Плану відновлення України з переліку пропозицій щодо пріоритетних реформ та стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди [5]. І тут одразу слід підкреслити таку рису національної економіки як її адаптивність, бо, наприклад, незважаючи на активні воєнні дії, вже у квітні 2022 р. окремі сфери економіки, такі як державне управління та оборона, банківська сфера, ІТ-сфера, харчова промисловість, роздрібна торгівля, охорона здоров'я та освіта продовжили працювати. Завдяки глибокому проникненню процесів діджиталізації тимчасова пауза в діяльності указаних сфер була нетривалою або й взагалом відсутньою.

Та навіть зважаючи на окреслену характеристику, відновлення України покладаючись тільки

на власні сильні сторони, є неможливим. Національна економіка потребує довготривалої зовнішньої підтримки. Друге, що має важливе значення для відновлення України, це подолання внутрішніх проблем, першочергово таких як корупція. 33 та 36 балів зі 100 можливих за 2022 та 2023 роки відповідно отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) від *Transparency International* [6]. Нині Україна посідає 104 місце поміж 180 країн. І хоча зростання нашої країни на 3 бали є одним із найкращих результатів за минулий рік у світі (а крім того, Україна цього року стала ще й однією з 17 країн, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час), все одно слід тверезо розуміти, що з таким рівнем корупції, який маємо на сьогодні, очікувати реальні зміни у ставленні іноземних партнерів на шляху євроатлантичної інтеграції мало ймовірно. Скоріш за все, ці процеси матимуть декларативний характер. Уникнення (чи хоча б якомога більше подолання) корупційних ризиків на етапі реалізації Плану відновлення України є для нас критично важливим, оскільки цей етап є базовим для визначення потреб і потрібних фінансових та інших ресурсів, необхідних для відновлення, а також для координації допомоги, наданої і на місцевому, і на міжнародному рівні. Відтак, важливо, щоб оцінку проводили відповідно до методології Світового банку і щоб вона не викликала сумнівів чи підозр у донорів та партнерів.

План відновлення України складається з 17 національних програм, які значною мірою відповідають основним потребам нашої країни як у воєнний, так і післявоєнний періоди. У переважній більшості наш план дублює план відновлення Боснії і Герцеговини 1997 р. [7]. Серед визначених національних програм, при всій повазі, досить дискусійним вбачається розвиток культури і спорту, бо цей напрям навряд чи можна вважати пріоритетом післявоєнної відбудови України.

Слушне зауваження висловила директор з наукової роботи *Growford Institute* Тетяна Богдан: програма розвитку секторів з доданою вартістю в економіці України збігається за змістом (фактично дублює) з програмою «Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу». Більше того, остання містить досить розмиті інструменти та не має повного переліку виконавців програми. Ці недоліки української програми чітко виділяються на фоні програм для Балканських країн [8]. Якщо ж знову звернутись до подібного досвіду Боснії і Герцеговини, то

можна зауважити, що там конкретні проекти підтримки підприємств формували виробничий компонент програми реконструкції і, як правило, такі проекти передавалися під контроль спеціальним агентствам, як «Фонд Боснійських підприємств», «Банк мікрофінансування», «Спонсорський трастовий фонд». Такий формат роботи значно знижував корупційні ризики.

У фаховій літературі робиться наголос на те, що Україна є унікальним кейсом в міжнародному досвіді відновлень після воєн і відновлень після катастроф [9]. Ця теза однозначно заслуговує підтримки. Перша у світовій історії міжнародна повоєнна відбудова відбулася в Австрії після завершення Першої світової війни. Ініціатива була проведена Лігою Націй і ґрунтувалася на роботі та рекомендаціях економічної комісії для встановлення фактів. У плані відновлення Австрії передбачалося призупинення виплати репарацій, початок економічних реформ і призначення верховного комісара з економіки країни. Подібні, хоч і менші за масштабом заходи були пізніше впроваджені також в Угорщині. Третя міжнародна програма реконструкції міжвоєнного періоду була націлена на репатріацію етнічних греків, вигнаних з Туреччини після війни 1922 р. Утім, найвражаючою післявоєнною реконструкцією стала та, що відбулась після Другої світової війни. Реконструкція включала роботу Адміністрації ООН з питань допомоги та реабілітації в Європі та Китаї (1943–1946 роки), позики від Міжнародного банку реконструкції та розвитку для Європи, План Маршалла для Західної Європи (1948–1951 роки) та надання економічної допомоги для Японії. З усіх згаданих ініціатив План Маршалла виокремлюється як найуспішніша. У літературі з економічного відновлення після конфліктів особливо підкреслюється, що кожен випадок реконструкції є унікальним. У кожній післявоєнній ситуації відрізняються такі фактори, як причини конфлікту і способи його вирішення, повне чи часткове припинення бойових дій на всій території країни, вихідні економічні умови та рівень розвитку країни, ступінь політичної підтримки міжнародного співтовариства в урегулюванні конфлікту, інтереси донорів відносно країни-одержувача. Це робить кожен випадок реконструкції унікальним і вимагає індивідуального підходу до вирішення його завдань.

Позитивною характеристикою Плану відновлення України є те, що він відкриває можливість досягти синергії на шляху до інтеграції в ЄС. У цьому плані належним чином окреслені

завдання, пов'язані з інтеграцією до ЄС, гармонізацією національного законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпеченням взаємного вільного доступу до ринків. Відновлення після війни розглядається у якості інструменту досягнення відповідності України правилам і стандартам ЄС.

Разом з тим, лишається невирішеним, за якою моделлю буде проходити відновлення, хто ним керуватиме, на яких засадах воно реалізовуватиметься, наскільки централізованим буде управління, як буде розподілена пропорція у прийнятті рішень між центральною і місцевою владою та донорами, якою буде залученість громадянського суспільства, які будуть (і чи будуть взагалі) розроблені нові запобіжники від корупції і неефективних витрат грошових коштів та чи не будуть піддані сумніву діючі в нашій країні антикорупційні механізми, також як саме слід виділяти кошти – одразу чи пізніше, багато чи невеликими траншами, під конкретні проекти і зобов'язання чи без них тощо.

Зауважимо, що нам варто не тільки шукати рецепти вдалих повоєнних відновлень і кращих практик, але й також необхідно обов'язково уникнути помилок, які мали місце в інших країнах, що проходили подібний шлях. Це, по-перше, надасть нам можливість навчитись на чужих помилках, щоб наша країна змогла пройти цей шлях інакше, щоб процес відновлення був більш успішним, ну а по-друге, ми таким чином будемо готові відповісти перед партнерами (донорами), які так само звертатимуться до неуспішних кейсів, щоб у майбутньому попередити подібні помилки в Україні.

Неможливо не погодитись із висновком В. Антонюка та І. Миценка, що «важливим у повоєнному розвитку є формування та реалізація ефективної стратегії повоєнного відновлення на основі використання *фундаментальних факторів розвитку, в основі яких лежить людський капітал*: розвиток підприємницької та творчої активності населення; підвищення якості освіти для формування людського капіталу; розвиток науки для отримання власних інноваційних продуктів і технологій та їх провадження у виробництво; забезпечення усіх секторів економіки висококваліфікованими кадрами, необхідними для модернізації та зростання» [10, с. 15].

У вітчизняних наукових колах серед фахівців ведуться різні дискусії щодо стратегічних вимірів післявоєнної відбудови України. Умовно їх можна поділити на дві групи: 1) ті, хто притримуються класичного підходу, що включає розробку рамко-

вих програмних документів та слідування ним; 2) ті, хто обґрунтовують інноваційні заходи з урахуванням сучасних тенденцій соціально-економічних, політичних та глобальних чинників.

Класичним прикладом першого підходу можна вважати ідеї професора С. Іванова, на думку якого «відновлення економіки має відбуватися на основі розробки спеціальних програм з «реанімації» господарської діяльності країни, спрямування всіх зусиль на відновлення сфери промисловості та сільського господарства [11, с. 78]. О. Булик, здійснюючи аналіз стратегії відновлення економіки нашої країни після війни, підсумовує, що «завдяки правильному плануванню Україна може змінити фокус, перетворивши недоліки на можливості. Українські політики повинні наголошувати на зростанні продуктивності праці – і використовувати наслідки війни як шанс модернізувати економіку та державний апарат, включаючи впровадження низьковуглецевого виробництва, підвищення енергоємності економіки та використання досягнень інформаційних технологій для покращення державних послуг. Іншими словами, мета полягає в тому, щоб за короткий проміжок часу досягти всіх структурних змін, через які інші європейські країни проходили роками» [12].

Представники другого підходу пропонують більш революційні заходи, креативні та нестандартні рішення. Наприклад, В. Пекар скептично ставиться до подібних планів, а ключовим фактором повоєнного відновлення вважає розвиток інвестиційної привабливості нашої країни, оскільки саме приватні інвестиції, за його словами, дали достатню кількість грошей для відновлення економіки Західної Європи, тоді як «план Маршалла» забезпечив 4–7% необхідного фінансування [13]. Вважаємо за прагматичне підтримати цей варіант. Передовсім саме тому, що під час повоєнної відбудови нашої країни доцільно пріоритетом ставити саме підприємця. Коли у планах відновлення формуються пріоритетні галузі, це ставить громадян-підприємців у нерівні умови з державою. Зазначена теза підтверджується й дослідженням «Коаліції бізнес-спільнот за модернізацію України», результати якого показали, що на першому місці серед проблем підприємці бачать не ризики війни, а непередбачуваність державної політики [13]. І дійсно, ситуація з постійними змінами «*правил гри*» на ходу давно нікого не дивує всередині нашої країни, але ж вона ще є певним відштовхуючим фактором, серйозною антирекламою для іноземних партнерів.

Та попри все, мусимо визнати, що основною загрозою для європейської інтеграції України, вступу нашої країни в НАТО та подальшої фінансової і військової допомоги є не війна, а корупція. Проблема корупції в Україні вже давно є центральною темою під час обговорень питань надання нашій країні фінансової і військової підтримки. Із семи принципів відновлення України, викладених на конференції донорів у Лугано, третій стосується прозорості, підзвітності та верховенства права: «Процес відновлення має бути прозорим та підзвітним народу України. Слід систематично зміцнювати верховенство права та викоринювати корупцію. Все фінансування відновлення має бути справедливим та прозорим» [14].

У рамках діалогу, що триває з Україною та сторонами, зацікавленими у майбутньому успіху України, Сполучені Штати Америки наприкінці вересня 2023 р. надали перелік пріоритетних реформ для обговорення та зворотного зв'язку на Багатосторонній координаційній платформі донорів для України у Брюсселі [15]. Показовим є те, що у цьому переліку [16] протидія корупції – основний «пріоритет» пріоритетних реформ.

В літературі висловлюється думка (з якою важко не погодитись) про те, що, окрім інституційних та технічних способів боротьби з корупцією, настрої людей в Україні кардинально змінилися після початку повномасштабної російської агресії. Війна зробила спільне благо сильної демократичної України очевидним для всіх. Світогляд та настрої людей в Україні стануть важливою складовою багатьох аспектів відновлення країни після закінчення війни, а викоринення корупції стане потужною спільною метою [17, с. 103].

У цьому контексті можемо упевнено виокремити основні ризики на шляху ефективності повоєнного відновлення України:

рівень корупції та низькі темпи протидії її причинам;

належне виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (тут мова йде не тільки і не стільки про гармонізацію норм і стандартів, скільки про побудову діючої інфраструктури імплементації законодавства ЄС);

питання цифрової трансформації, яке стало важливим для українського суспільства як одне з ключових у процесі розвитку державних інституцій. Йдеться про відгуки на запити суспільства існуючою сильною професійною ІТ-спільнотою, яка має розуміння цих питань та забезпечує галузь якісними кадровими ресурсами. Значущість стійкого розвитку і посилення цифрових рішень

в системі державного управління визнана в тому числі у Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року, схваленій Кабінетом Міністрів України розпорядженням від 17 листопада 2021 р. № 1467-р [18];

питання довіри до осіб та інституцій, відповідальних за відновлення країни. Для реалізації даної концепції напевно доцільно утворити окреме Агентство відновлення України і запровадити єдину прозору систему, яка акумулюватиме інформацію і координуватиме впровадження всіх етапів процесу відновлення України.

Аналіз різних сценаріїв для управління вказаними ризиками сприятиме підвищенню шансів на успішне і прозоре відновлення України. Зокрема, наприклад, платформа G7 представляється саме такою інституцією, яка спроможна організувати координацію як короткострокової, так і стратегічної фінансової допомоги Україні.

Висновки. По результатах проведено нами дослідження вважаємо за доцільне сформулювати наступні узагальнюючі висновки. Зокрема, з метою досягнення ефективності післявоєнної відбудови необхідно впроваджувати комплексний підхід, який встановлюватиме логічний зв'язок між сферами відбудови та їх впливом на політичну, економічну і соціальну сфери держави. Реконструкція не повинна розглядатися виключно як «технічне завдання» щодо відновлення фізичних структур, а повинна мати тривалий ефект на різні сфери життя. При цьому, підтримуємо думку, що відновлення України має бути трансформацією, а не відбудовою до передвоєнного стану. Глибока модернізація має бути не лише «стрибком» у плані виробничих технологій та інфраструктури, але й радикальним поліпшенням інституцій [17, с. 10]. Тобто, інфраструктура, технології, бізнес-середовище, інституції, освіта, охорона здоров'я та інші критичні елементи економіки та суспільства мають зробити стрибок уперед та реформуватися, щоб допомогти Україні позбутися пострадянської спадщини та стати повномасштабною демократією з сучасною економікою, сильними інституціями та потужним оборонним сектором. Частина цього амбітного порядку денного – повноправне членство України в ЄС та НАТО [17, с. 4].

Донорам важливо усвідомлювати можливі корупційні ризики, з якими вони можуть стикнутися в умовах післявоєнного відновлення. Вони повинні передбачити можливості надання полі-

тичної підтримки підрядникам під час реалізації відновлювальних проєктів від їхнього імені. Правила поведінки представників міжнародних організацій у випадках зіткнення з корупцією мають бути включені до угод між національними політичними суб'єктами та донорами. Крім того, іноземні донори також мають розробити політику, яка визначатиме, за яких умов вони можуть відмовитися від співпраці, якщо раптом виявиться, що отримувач підтримки залучений до корупційних дій.

В економічному плані основні зусилля повоєнної відбудови мають бути спрямовані в цілому на бізнес, а не на пріоритетність галузей. Це одночасно сприятиме розвитку здорової конкуренції, збільшенню кількості робочих місць, заохоченню громадян до повернення в Україну.

Залучення приватних інвестицій є одним із пріоритетів. Прямі іноземні інвестиції можуть поступити уже через кілька місяців після закінчення війни, коли розпочнеться відбудова мостів, електрики та іншої інфраструктури. Хоча є й інші випадки, коли деякі приватні компанії не стали чекати навіть закінчення війни: наприклад, швейцарська компанія з виробництва продуктів харчування «Nestle» ще в грудні 2022 р. оголосила, що інвестує майже 43 мільйони доларів США у нові промислові потужності в Україні [19].

Для успішності реалізації задуманого Україна вже сьогодні має чітко продемонструвати, що її політика повоєнного відновлення буде ґрунтуватися на принципах координації, відповідальності, прозорості та наявності чіткого плану.

Україна повинна бути модератором усіх цих змін, ініціатива має надходити саме від нашої країни, а не від зовнішніх спонсорів. Вже на цьому етапі ми маємо передбачити перебудову залізниці під європейську ширину колії та створити механізм, який надаватиме страхування для інвесторів, схожий на той, що надає гарантійна агенція Світового банку, щоб інвестиції були захищені від воєнних ризиків, а також ми маємо розпочати законодавчі ініціативи, спрямовані на всебічну дерегуляцію, лібералізацію трудового законодавства, зменшення податкового тиску, створення сприятливих умов для залучення інвестицій, розвиток людського капіталу, створення підґрунтя для чесної конкуренції, прискорення приватизації та модернізації. Подібний підхід засвідчив свою ефективність в інших країнах. І навпаки, підвищення податків та збільшення втручання держави в економіку може лише суттєво відтермінувати прогрес і зробити Україну менш привабливою для інвестицій.

Індикатором реалізації зазначеного та успіху соціально-економічних і політичних реформ в Україні буде, як про це уже зазначалося вище, членство нашої країни в Європейському Союзі і в НАТО. Це точно єдиний індикатор, який демонструватиме вірність чи хибність прийнятого плану дій з повоєнної відбудови України. З прагматичної точки зору, рф залишається потенційною загрозою для України і після встановлення миру, однак Україна таким чином досягне стану забезпечення безпеки, а саме гарантій, що рф не вторгнеться у нашу країну в майбутньому.

Список літератури:

1. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>
2. Ukraine Recovery Conference (URC): Міжнародна конференція з питань відновлення України, 4–5 липня 2022 р. – Лугано, Швейцарія. URL: <https://ua.urb-international.com/ukraine-recovery-conference-2022-mizhnarodna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini>
3. Міжнародні конференції з питань відновлення України 21–22 червня 2023 р. в Лондоні (URC 2023) та 11–12 червня 2024 р. у Берліні (URC 2024). URL: <https://ua.urb-international.com>
4. Петруненко Я.В., Джабраїлов Р.А. Межі державного впливу на економіку в умовах війни у контексті дотримання та реалізації соціально-економічних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82. Т. 1. С. 406–412. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/67.pdf>
5. План відновлення України. Липень 2022 р. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf
6. Індекс сприйняття корупції (CPI). *Transparency International*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>
7. Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. *Центр Дністрянського*. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia>
8. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html

9. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. К.: Київська школа економіки (KSE) за сприяння проекту «Ефективне управління державними фінансами в Україні III», що реалізується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за фінансування Уряду Німеччини, 2022. 28 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>
10. Антонюк В.П., Миценко І.М. Війна в Україні як глобальний цивілізаційний конфлікт: причини та наслідки для економіки та людського розвитку. *Економіка і організація управління*. 2022. № 3(47). С. 4–17. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/13923>
11. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 75–89. URL: http://economyukr.org.ua/docs/EU_19_01_075_uk.pdf
12. Булик О.Б. Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка і суспільство*. 2023. № 48. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2240/2163>
13. Валерій Пекар. Жоден «план Маршалла» Україні не допоможе, тільки приватні інвестиції. LB.ua від 30 липня 2023 р. URL: https://lb.ua/economics/2023/07/30/567717_valeriy_pekar_zhoden_plan_marshalla.html
14. Принципи Лугано. *Декларація Лугано*: Міжнародна конференція з питань відновлення України, 4-5 липня 2022 р. – Лугано, Швейцарія. URL: <https://ua.unc-international.com/materiali-konferenciyi>
15. Заява щодо запропонованого переліку пріоритетних реформ: прес-реліз Посольства США в Україні від 23 вересня 2023 р. U.S. Embassy in Ukraine. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/statement-on-proposed-list-of-priority-reforms>
16. Максим Царук. Зі США розіслали список реформ, які має провести Україна для отримання допомоги. *«Дзеркало тижня»* від 25 вересня 2023 р. URL: <https://zn.ua/ukr/reforms/zi-ssha-rozislali-spisok-reform-jaki-maje-provesti-ukrajina-dlja-otrimannja-dopomohi-zmi.html>
17. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Б. Верді ді Мауро. Centre for Economic Policy Research. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
18. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. / Кабінет Міністрів України. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-r#Text>
19. Бедраченко О. Відбудова України. Чи створять мільярди Заходу українське економічне диво. *«Голос Америки»* від 24 грудня 2022 р. URL: <https://www.holosameryky.com/a/vidbudova-ukraina/6890160.html>

Petrunenko Ya.V. SOCIO-ECONOMIC FACTORS OF RECOVERY OF UKRAINE AFTER THE VICTORY

The article discusses the socio-economic factors that should be taken into account as a priority in the process of Ukraine's recovery after the victory in the war with Russia. The war resulted in significant human losses. The war destroyed or damaged much of the infrastructure, including housing, transport, industrial facilities and social infrastructure. The war led to a decline in investment. Millions of jobs have been lost as a result of the war, resulting in increased unemployment and poverty.

The author describes the opportunities for post-war recovery (such as foreign aid, private and public investment, which will help restore infrastructure, create jobs, and create preconditions for economic growth). A general analysis of Ukraine's recovery plan is made. The author examines similar practices of post-war socio-economic recovery in foreign countries. Specific indicators and priorities for the socio-economic recovery of Ukraine after the victory are proposed.

The author identifies the main risks to the effectiveness of Ukraine's post-war recovery: the level of corruption and the slow pace of counteracting its causes; proper implementation of the EU-Ukraine Association Agreement; the issue of digital transformation, which has become important for Ukrainian society as one of the key issues in the development of state institutions; and the issue of trust in the persons and institutions responsible for the country's recovery.

It is concluded that in order to achieve the effectiveness of post-war reconstruction, it is necessary to implement a comprehensive approach that will establish a logical link between the areas of reconstruction and their impact on the political, economic and social spheres of the state. Reconstruction should not be viewed solely as a «technical task» to restore physical structures, but should have a lasting effect on various spheres of life. The restoration of Ukraine should be a transformation, not a restoration to the pre-war state.

It is substantiated that the main indicator of the implementation of the above and the success of socio-economic and political reforms in Ukraine will be our country's membership in the European Union and NATO. This is the only indicator that will demonstrate the correctness or falsity of the adopted action plan for the post-war reconstruction of Ukraine. From a pragmatic point of view, Russia will remain a potential threat to Ukraine even after peace is established, but Ukraine will thereby achieve a state of security, namely guarantees that Russia will not invade our country in the future.

Key words: *Russian-Ukrainian war, restoration of Ukraine, socio-economic factors.*